

Шевчук О.Р. Ринок фінансових послуг як категорія фінансового права// Правові реформи в Україні: проблеми реалізації: Міжнародна науково – практична конференція (м. Київ, 16 – 17 лютого 2011 року): у 4- х томах. – Київ: Центр правових досліджень. – Київ 2011. – Т.3. – С. 96 – 98.

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЯК КАТЕГОРІЯ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Ящищак О.Р.

Викладач кафедри правового регулювання економіки Юридичного факультету ТНЕУ

Операції з капіталом належать до найбільш давніх видів діяльності людини. Причиною цього стала його мобільність, динамічний розвиток і абсолютна ліквідність. Джордж Сорос говорить про можливість капіталу оминати країни із жорстким державним регулюванням і податковим навантаженням, як одну із найважливіших його конкурентних переваг.[1;с.15] На противагу йому Л.К.Воронова зазначає, що держава постійно впливає на процес формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів, тобто керує ними. [2;с.16] Нагребельний В.П., Чернадчук В.Д., Сухонос В.В. зазначають, що фінансова діяльність держави здійснюється за допомогою відповідних методів, вибір яких залежить від ряду факторів: завдань держави або місцевих утворень на відповідному етапі фінансової діяльності; мети використання коштів; співвідношення обсягу фінансових ресурсів, що є в розпорядженні і потреб у коштах; стану економіки держави; пріоритетності заходів та ін. [3;с.21]

Фінансові ресурси, які в період функціонування на території України планової економіки належали виключно до публічних фондів, з набуттям незалежності змінили свою правову та економічну природу. Приватна власність та ринкова економіка сприяли розвитку в державі нових економічних правовідносин. Основним джерелом формування публічних фондів коштів стали фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання. Фінансові

установи на даному етапі опосередковують рух централізованих та децентралізованих фінансових активів. Проте держава як була так і залишається основним суб'єктом фінансово – правових відносин. Фінансове законодавство, забезпечене силою державного примусу, окреслює правові основи функціонування фінансової системи держави. На даному етапі на ринку фінансових послуг сформовано три групи суспільних відносин: першу групу становлять правовідносини фінансових установ та їх клієнтів, які стали предметом правового регулювання цивільного права, правовідносини фінансових установ – предмет правового регулювання господарського права, та правовідносини, які виникають у сфері державного регулювання ринку фінансових послуг – які належать до предмету правового регулювання фінансового права. Дослідження механізму фінансово – правового регулювання ринку фінансових послуг є основною метою автора даної статті.

Правовідносини на ринку фінансових послуг стали об'єктом наукового дослідження багатьох вчених – юристів, зокрема В.Б. Аверянова, М.М. Агаркова, О.Ф. Андрійко, А.А. Вишневецького, Л.К. Воронової, Н.В. Воротіної, І.С. Гуревича, А.М. Екмаляна, Н.Ю. Єрпілевої, Л.Г. Єфімової, Н.Н. Захарової, В.В. Залесьського, Н.К. Ісаєвої, О.С. Іоффе, В.М. Коссака, О.А. Костюченка, М.П. Кучерявенка, Л.А. Лунца, В.П. Нагребельного, Р.Л. Нарышкиной; І.А. Покровського, А.О. Селіванова, Є.А. Суханова, В.В. Сухоноса, В.Г. Першина, В.Д. Чернадчука, А.А. Шерстобітова, Г.Ф. Шершеневича, Г.Ю. Шемшученка, Ю.А. Шишкіна та інших.

З урахуванням закономірностей функціонування фінансів і фінансової системи, формується економічна політика держави загалом і її фінансова політика. [4;с.81] Проте роль держави, як суб'єкта фінансових правовідносин поступово трансформується, вона все частіше стає суб'єктом ринку фінансових послуг. На думку О.П. Орлюк: «... держава водночас діє на ринку як кредитор та позичальник, як акціонер та емітент акцій. Держава є найбільшим позичальником на фінансовому ринку, власником найбільшої кількості цінних паперів українських підприємств та найбільшим продавцем корпоративних

цінних паперів. Відповідно, аналіз перспектив розвитку фінансового ринку в Україні потребує розуміння ролі держави як учасника ринку». [5;с.56] Участь держави у правовідносинах фінансового характеру, навіть у ролі акціонера чи кредитора зумовлює імперативний характер таких правовідносин, їх фінансово – правову належність.

Фінансовим правовідносинам, що регулюються фінансово – правовими нормами, властиві специфічні особливості, які завжди виокремлювали їх із багатьох інших видів відносин, що також мають грошовий характер. [6;с.324]

Проте зміни у соціально – економічному устрої зумовили формування системи господарських правовідносин, які стали предметом правового регулювання окремої галузі права. Суспільні відносини, в сфері діяльності фінансових установ, здійснення розрахунків, страхування, фінансового лізингу, кредитування опинилися не межі правового впливу двох галузей. Саме тому на даному етапі необхідно розмежувати предмет правового регулювання.

На думку автора, ринок фінансових послуг – невід’ємна складова фінансової системи держави, адже фінанси суб’єктів господарювання та домогосподарств (які акумулюють фінансові посередники), шляхом реалізації фіскальної та грошово – кредитної політики стають основою формування публічних фондів коштів. З’ясовуючи правову природу фінансової системи держави, як базової складової предмета фінансового права, слід зазначити, що однією з найхарактерніших ознак фінансової сфери є динаміка, рух коштів. [7;с.43] Фінанси пов'язані «...з рухом грошових потоків з формування, розподілу й використання фінансового капіталу суб’єктами господарювання і державою». [8;с.153] Для фінансів характерне «...створення і використання фондів фінансових ресурсів у процесі руху вартості валового внутрішнього продукту» [9;с.23].

Аналіз предмета фінансового права базується на фундаментальних положеннях Ю.Ровинського про зміст фінансових правовідносин як владно-майнових. Але майновий характер фінансових правовідносин не свідчить про їх диспозитивність.

Фінансове право має властиву для галузі права структуру і складається із правових норм, інститутів, підгалузей і галузей. Зокрема, до підгалузей фінансового права відносять податкове, бюджетне, валютне та банківське право. М.П. Кучерявенко зазначає, що банківське право, як підгалузь фінансового часто було об'єктом дискусій, через його комплексний характер. Дійсно, банківська діяльність є предметом фінансово-правового регулювання, однак, до цього необхідно підходити дуже виважено, оскільки названа діяльність як явище породжує, насамперед, цивільно-правове регулювання даних процесів і, звісно, значну частину банківського права й складають цивільно-правові норми. У систему ж фінансового права ввійдуть норми публічного характеру, що регулюють банківську діяльність.[10;с. 35]

Автор даної статті не ігнорує комплексний характер правовідносин, які формуються на ринку фінансових послуг, проте господарсько – правові та цивільно – правові відносини, не належать до об'єкта даного наукового дослідження. На думку автора, саме імперативний аспект є визначальним для регулювання ринку фінансових послуг, як складової фінансової системи держави. У цьому розумінні доречно визнати, що саме через інститут фінансових правовідносин узгоджуються різноманітні, і нерідко різновекторні, устремління, потреби, прагнення суб'єктів грошово-кредитної сфери. [11;с.50]

Дану позицію підтримує Ковальчук А.Т., який зазначає, що без ринкової складової сьогодні вітчизняна фінансова система фактично не може бути дієздатною[11;с.56] Саме знаходячись під егідою фінансового права, ринкова складова фінансової (грошово-кредитної) системи може ефективно розвиватися [11;с.57]

Прихильником фінансово правового регулювання правовідносин на ринку фінансових послуг був також і Л.А. Лунц. Зокрема в монографії, присвяченій аналізу грошових зобов'язань, тобто фактично грошово-кредитних відносин, автор уперше визначає їх юридичну природу як об'єкта фінансових правовідносин. [11;с.57]

На думку Шелудько В. М.: «до системи відносин фінансового права вже

включається не лише держава, але й підприємницькі суб'єкти, що бажають передати в користування вільні фінансові ресурси, отримати інвестиції, а також фінансові посередники, які на стабільній, упорядкованій основі забезпечують перерозподіл вільних фінансових ресурсів». [12;с.11]

Належність фінансової системи до сфери фінансово – правового регулювання підтверджує Л. Безгубенко «Фінансова система, – пише він, – це сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою ланок фінансових відносин, що виникають у різних сферах виробничої та невиробничої діяльності в процесі вартісного розподілу і перерозподілу ВВП та національного доходу з метою формування, розподілу та використання фінансових ресурсів (що здійснюється у фондовій та безфондовій формах при перевазі першої) для задоволення суспільних інтересів і потреб» [14;с.15]

Автори підручника Фінанси (теоретичні основи) зазначають, що «фінансова система визначається, з одного боку, як сукупність певних сфер фінансових відносин, з іншого – різних інститутів, що забезпечують фінансування, взаємодію сфер і процес управління ними» [15;с.16] Дане визначення дуже важливе, адже демонструє прямий зв'язок категорій фінансовий інститут, орган державного управління у сфері фінансів, фінансові правовідносини та фінансова система.

Отже, ринок фінансових послуг належить до структури фінансової системи України і, відповідно до предмету правового регулювання фінансового права.

Фінансовий ринок – елемент фінансової системи, який займає особливе місце. По-перше, він виступає надбудовою, через яку відбувається діяльність усієї фінансової системи; По-друге, це з'єднувальна ланка, через яку здійснюється рух фінансових ресурсів. Він є важливою складовою ринкової економіки.

На підставі здійсненого аналізу наукових праць, автор пропонує власне визначення даного терміну: «Ринок фінансових послуг – це, регламентована

положеннями діючого законодавства, сфера взаємодії фінансових інституцій та споживачів фінансових послуг, шляхом здійснення операцій із фінансовими активами з метою отримання прибутку та захисту майнових інтересів».

Ринок фінансових послуг має під собою бою підґрунтя товарно-грошових відносин, які врегульовуються нормами і законами, що у своїй сукупності формують окрему галузь права — фінансове право.

Саме виходячи з цього, ми звертаємось до даної проблематики в контексті фінансового права, тобто базового правового поля, у рамках якого відбувається законодавчо-правове регулювання фінансового ринку.

Список використаних джерел:

1. Сорос Джордж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Джордж Сорос. [С.К. Умрихина (пер.с англ.), М.З. Штернгарц (пер.с англ.)]. — М. : Инфра-М, 1999. — XXVI, 262с.
2. Воронова Л.К. Фінансове право України: [Підручник]/ Л.К. Воронова— К: Прецедент; Моя книга, 2006. — 448с.
3. Нагребельний В.П., Чернадчук В.Д., Сухонос В.В. Фінансове право України. Загальна частина: Навчальний посібник / За заг. ред. члена-кор. АпрН України В.П. Нагребельного. — Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. — 320 с.
4. Кравчук Н. Фінансова система держави: теоретична концептуалізація та проблеми структурування // Світ фінансів. — 2006. — Випуск 3(8). — С. 81-89
5. Орлюк О.П. Фінансове право: [Навч. посібник]/ О.П. Орлюк. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 528 с.
6. Воронова Л.К. До дискусійних питань щодо предмета і методу фінансового права/ Л.К. Воронова // Вісник Академії правових наук України — Зб. наук. праць. — № 2. — Харків, 2003. — С. 313–324.
7. Лондар С.Л. Вхідження України у світовий економічний простір та трансформація фінансових визначень [Текст] / С.Л. Лондар // Фінанси України. - 2006. - №5. - С. 39-49

8. Нам Г.Г. Фінансова наука і сьогодні / Г.Г. Нам // Фінанси України.- 2007, №8. – с. 153-158.
9. Павлюк К.В. Фінансові ресурси держави: [Монографія]./ К.В. Павлюк – К.: НІОС, 1997. – 175 с.
10. Кучерявенко М. До питання про систему фінансового права. / М. Кучерявенко // Право України. – 2003. –№ 4. – С. 33–37.
11. Ковальчук А.Т. Банки. Кредит. Фінанси: законодавчо-правовий вимір. / А.Т. Ковальчук – К.: Парламентське видавництво, 2004. – 260 с.
12. Шелудько В. М. Фінансовий ринок [Текст]: навч. посібник / В.М. Шелудько. – К. : Знання-Прес, 2002. – 535 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
13. Парфенюк, Ю. В. Сутність фінансової системи України та її структура [Текст] / Ю.В. Парфенюк. //Науковий вісник. Вип. 15.2: збірник науково-технічних праць / УкрДЛТУ – Львів : [б. и.], 2005. - 308 с.
14. Безгубенко Л. Фінансова система України в умовах перехідного етапу [Текст] / Л. Безгубенко // Фінанси України. – 1998, № 9. – С. 15.
15. Фінанси (теоретичні основи)/ [За ред. М.В. Грінчиної, В.Б. Захожая]. – К., 2002. – 234 с.
16. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.
17. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України./ М.І. Крупка – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 608 с.
18. Макконнелл К.Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика в 2-х тт., Т1./ К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. – М.:Республика, 1992. – 399с.
19. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року.// Відомості Верховної Ради – 2002. – № 1. – Ст.1.